

YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİ DEVLERİNİN ELİNDE Mİ, HALKIN HİZMETİNDE Mİ?

Tayfun İşbilen

EMO İstanbul Şube YK Başkan Yardımcısı / İSKİ Bilgi İşlem Dairesi Başkanı
tayfunisbilen@iski.gov.tr

Yapay zekâ dünyayı dönüştürüyor ama kimin için? Tech Giant'lar devasa kârlar elde ederken, toplum bu dönüşümden ne kadar faydalananıyor? Sosyal demokrat ve kamucu bir perspektiften, yapay zekanın herkes için adil ve erişilebilir olması için neler yapılabilir?

Yapay zekâ (YZ), hayatımızın her alanına nüfuz eden, dönüştürücü bir teknoloji olarak karşımızda. Sağlıkta eğitime, üretimden hizmet sektörüne kadar sunduğu fırsatlar, toplumsal refahı artırma potansiyeli taşıyor. Ancak bu potansiyelin adil bir şekilde dağılıp dağılmadığı önemli bir soru olarak karşımıza çıkıyor. Trilyon dolarlık bir endüstri haline gelen yapay zekâ, küresel teknoloji devlerinin elinde mi kalmalı, yoksa toplumun geniş kesimlerine fayda sağlayacak şekilde mi yönlendirilmelidir?

Teknoloji harika ama kime harika!

Tarih boyunca bilimsel ve coğrafi keşifler, insanlığı hep ileri taşıyan lokomotifler oldu. Teknoloji de bu bilimsel keşiflerin en önemli motorlarından biri olarak hayatımıza girdi. Teknolojinin hayatımızı kolaylaştırmak ve yaşam standartlarımızı yükseltmek açısından inanılmaz fırsatlar sunduğu açık. Ancak işin bir de diğer yüzü var. Teknoloji, aynı zamanda egemen sınıfların güçlerini korumak ve üretilen zenginlikten en büyük payı almak için kullandıkları bir araç haline gelebiliyor. İlk sanayi fabrikalarında kol emeğiyle çalışan işçilerin makineler yüzünden işsiz kalması ya da düşük maaşlara çalışmaya zorlanması buna açık bir örnektir. Bu açıdan bakıldığında teknoloji, aslında toplumun hangi kesimlerinin fayda sağlayacağını belirleyen bir tür "sınıf mücadelesi" alanıdır.

Günümüzde teknoloji devleri (Tech Giant'lar) olan Google, Microsoft, Amazon, Meta ve Apple, yapay zeka ekosistemini büyük ölçüde kontrol ediyor. Bu şirketler, büyük veri havuzlarını kullanarak gelişmiş yapay zekâ modelleri oluşturuyor ve teknolojinin yönünü belirliyor. Ancak bu yapı, teknolojinin geniş toplum kesimlerine eşit şekilde yayılmasını engelliyor. Oysaki yapay zekanın sadece dev şirketlerin kârını artıran bir araç olmaktan çıkıp toplumsal faydayı önceliklendiren bir hale gelmesi için güçlü kamusal politikalar gerekiyor. Bunun için ise yapay zeka politikalarının sadece birkaç şirketin değil, toplumun ortak faydasına hizmet edecek şekilde tasarlanması gerekiyor.

Dost mu, düşman mı?

Yapay zekâ hastalıkları teşhis ediyor, kişiselleştirilmiş eğitim sağlıyor, hatta günlük hayatımızı kolaylaştırıyor. Ancak aynı zamanda işsizliği artırma, veri gizliliğini tehdit etme ve sosyal eşitsizlikleri derinleştirme riski taşıyor. Büyük teknoloji şirketleri kullanıcı verilerini büyük ölçekte toplarken, bu veriler reklam hedeflemesi, siyasi manipülasyon ve gözetim için kullanılabilir. Ayrıca YZ algoritmaları, eğitildikleri verilerdeki önyargıları yansıtarak ayrımcılığı yeniden üretebilir.

Yapay zekâ sistemleri, veriye dayalı olarak çalıştığı için, eğitildikleri veri setlerindeki önyargıları da yansıtabilir. Örneğin, ABD'de polis algoritmalarının suçluluk

tahmininde Afro-Amerikalıları daha sık hedef aldığı görülüyor. Bu tür önyargılarla mücadele etmek için YZ'nin şeffaf ve demokratik bir şekilde geliştirilmesi şart. Kamucu bir yaklaşımla, algoritmaların bağımsız denetimlere tabi tutulması ve toplumun geniş kesimlerinin bu süreçlere katılımının sağlanması bu açıdan çok önemli.

Teknoloji devlerine karşı kamusal alternatifler geliştirilmeli

Teknolojiye erişim, dünya genelinde büyük farklılıklar gösteriyor. Afrika'da internete dahi zor ulaşılabilirken, ABD'de robotlar pizza teslim ediyor. Bu durum dünya genelinde hem ülkeler arasında hem de sınıflar arasında adaletsizliği daha da artıran bir unsur. Bu noktada bizler, yani sosyal demokrat perspektiften bakanlar kamucu bir yaklaşım ile yapay zekanın toplumun ortak malı olması gerektiğini savunmalıyız. Örneğin, YZ tabanlı eğitim sistemleri herkes için ücretsiz ve erişilebilir hale getirilmeli, sağlık sistemleri YZ ile daha verimli ve erişilebilir kılınmalı. Bu noktada, kamu politikalarının ve düzenleyici kurumların devreye girerek teknoloji devlerinin tekeli kırması gerekiyor.

Otomasyon ve yapay zekâ, birçok mesleği ortadan kaldırma potansiyeline sahip. Bu durum, toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştirebilir. Bu dönüşümü yönetmek için işgücünün yeniden eğitilmesi, yeni istihdam alanlarının yaratılmasını ve evrensel temel gelir gibi uygulamaların değerlendirilmesi gerekir.

Ne yapmalıyız?

Teknoloji devlerinin tekeli kırma için sosyal demokrat politikalar geliştirmeliyiz. Bu amaçla;

Kamu destekli açık kaynak yapay zeka projeleri, küçük girişimlerin ve akademik kurumların inovasyon yapması teşvik edilmeli.

Büyük teknoloji şirketlerinin YZ gelirlerinden adil bir şekilde vergilendirilmesi ve bu kaynakların toplumsal fayda için kullanılması sağlanmalı.

Çalışanların ve STK'ların kontrolünde olan YZ tabanlı kooperatif girişimleri desteklenmeli

YZ için gerekli olan büyük veri setlerinin, özel şirketlerin değil kamunun yönetiminde olması ve toplum yararına kullanılması gerekir.

İyilik düğmesine basmamız lazım

Yapay zekâ da teknolojinin insanlığa kazandırdığı bütün araçlar gibi, toplumsal refahı ve gelişmişliği artırma potansiyeline sahip güçlü bir araç. Ancak bu potansiyeli gerçekleştirmek, fırsat eşitliğini gözetken, kamu yararını önceleyen ve demokratik kontrol mekanizmalarını güçlendiren politikalarla mümkündür. Teknoloji, sadece bir avuç insanın hayatını kolaylaştırmak yerine, tüm toplumun faydasına hizmet eden bir güç haline getirildiğinde gerçekten ilerleme kaydedilmiş olacaktır.

Bu dönüşüm için robotların "iyilik" düğmesine hep birlikte basmamız gerekiyor.